

Στοιχειωμένες Μνήμες

Πάντα θα στοιχειώνομαι απ' τους ανθρώπους. Ακόμα κι εγώ φοβάμαι το μίσος που κρύβει η ανθρωπότητα...

Τις περισσότερες φορές, πριν με ακολουθήσουν, μπορώ να αισθανθώ τη θλίψη και τον πόνο τους, καθώς αποδέχονται τη μοίρα που οι ίδιοι προκάλεσαν για τον εαυτό τους. Κάποιες είναι όμως οι φορές που η ανακούφιση κυριαρχεί, όταν με αντικρίζουν.

Πέντε μέρες πολεμάνε... Απ' τη μία, το Α' και Β' Σώμα των ελληνικών δυνάμεων με αρχιστράτηγο τον Νικόλαο Τρικούπη. Απ' την άλλη, ο τουρκικός στρατός υπό την ηγεσία του ίδιου του Μουσταφά Κεμάλ. Βρισκόμαστε στην τελευταία φάση της μικρασιατικής εκστρατείας, τέλη Αυγούστου του 1922, στην κοιλάδα του Αλή Βεράν. Πολλοί είναι οι τραυματισμένοι Έλληνες στρατιώτες οι οποίοι εγκαταλείπονται πίσω στην κοιλάδα, γιατί δεν μπορούν να ακολουθήσουν τον ελληνικό στρατό. Κι έτσι, οι Έλληνες, γνωρίζοντας ότι δεν μπορούν να νικήσουν αυτή τη μάχη, τους αφήνουν πίσω και φεύγουν κρυφά, μες τη νύχτα.

*

Το κορίτσι σφίγγει το χέρι του. Ξέρει το έγκλημα που κάνανε αφήνοντάς τους πίσω. Ξέρει ότι δεν υπήρχε άλλος τρόπος. Ξέρει ότι οι εχθροί τους ακολουθούν ακόμα και ότι σε λίγο θα πέσουν στα χέρια τους. Ξέρει ότι δεν υπάρχει ελπίδα. Κι όμως παραμένει σιωπηλή...

Αισθάνομαι τη θλίψη της ακόμα κι αν έχει πάψει να μιλάει. Ακόμη και να ήθελε να μιλήσει, τι μπορεί να πει ένα παιδί μέσα σ' αυτό το χάος; Ένα παιδί μακριά απ' τη μητέρα του, εγκλωβισμένο από τον θάνατο και την οδύνη;

Περπατάνε λοιπόν σιωπηλά μες τη νύχτα, ψάχνοντας σωτηρία σ' ένα απ' τα κοντινά χωριά. Κατευθύνονταν προς το Ουσάκ, για να συναντηθούν με το Β' Σώμα του ελληνικού στρατού, αλλά χάθηκαν και κατέληξαν τελικά στο χωριό Καρατζά Χισάρ. Όλοι είναι εξαντλημένοι και ψάχνουν μέρος να σταθούν έστω και για λίγο.

- Ορίστε, ένας γέροντας τού προσφέρει λίγο ψωμί. Προς τα πού πάτε;
- Θέλουμε να φτάσουμε στο Ουσάκ, πριν βραδιάσει.
- Το Ουσάκ έχει καταληφθεί από τον στρατό μας. Αν πλησιάσετε προς τα κει, θα σας πάρουν αιχμάλωτους ή θα σας σκοτώσουν, τον πληροφορεί ο γέροντας.
- Δεν έχουμε άλλη επιλογή. Περπατάμε εδώ και πέντε μέρες και μας έχουν τελειώσει οι προμήθειες. Δε νομίζω ότι οι στρατιώτες μας έχουν κουράγιο να πολεμήσουν άλλο.

Αφήσαμε πολλούς στην κοιλάδα του Αλή Βεράν που ήταν τραυματισμένοι και χάσαμε πολλούς ακόμα στη διαδρομή.

- Θα προσπαθήσουμε να σας βοηθήσουμε όσο μπορούμε..

Ακούγεται από μακριά ένας πυροβολισμός. Φωνές και ποδοβολητά αντηχούν σε όλο το χωριό. Κλείνει τα αυτιά του κοριτσιού με τα χέρια του.

- Γιατρέ! Γιατρέ!, τον φωνάζουν από μακριά. Χρειαζόμαστε βοήθεια!

Πλησιάζει την ομάδα των στρατιωτών που τον φωνάζουν. Μπροστά τους βλέπει πεσμένο ένα νεαρό αγόρι. Το χρώμα γύρω του είναι πια κόκκινο και η στολή του αιματοβαμμένη.

- Γρήγορα! φωνάζει. Βγάλτε του τη στολή και φέρτε μου τον επίδεσμο!

Γονατίζει δίπλα από τον νεαρό και παίρνει το κεφάλι του στα χέρια του.

- Μην ανησυχείς... Όλα θα πάνε καλά...
- Αν είστε έξυπνοι, θα κάνετε ό,τι έκανα κι εγώ. Θα μας βασανίσουν και θα μας σκοτώσουν. Δεν υπάρχει πια ελπίδα..., τους λέει αυτός και ίσα που ψιθυρίζει.

Μα ο γιατρός δεν έχει προλάβει να πάρει στα χέρια του τον επίδεσμο, όταν το άψυχο πλέον σώμα του αγοριού έχει γίνει ένα με το χρώμα και η ματιά του μοιάζει παγωμένη.

- Ποιος από εσάς το 'κανε αυτό; , απευθύνεται στους στρατιώτες γύρω του.
- Κανείς γιατρέ. Μόνος του πήρε το μαχαίρι. Κανείς δεν πρόλαβε να τον σταματήσει...
- Ποιο ήταν το όνομά του;
- Ήταν ο πιο νεαρός στρατιώτης μας. Τον έλεγαν Δημήτρη Νικοπολιτίδη...

Μέσα στο βράδυ επισκέπτομαι κάποιους από τους στρατιώτες και αισθάνομαι την απαισιοδοξία τους λίγες στιγμές πριν αποφασίσουν να δώσουν τέλος στη ζωή τους. Κι όμως η ανακούφιση είναι αυτή που επικρατεί στο τέλος. Γιατί ο πόνος τους τελικά απαλύνεται και αυτός ο φόβος που έχουν αναγκαστεί να ζουν για τα τελευταία πέντε χρόνια μετατρέπεται στην αναγνώριση του αδιεξόδου που βρίσκονται. Κι έτσι, όπως και ο νεαρός στρατιώτης, με αποδέχονται και με ακολουθούν ως φίλο τους.

Το πρωί λαμβάνεται η απόφαση. Παρά τις αντιρρήσεις πολλών στρατιωτών και του ταγματάρχη Βλάχου, ο αρχιστράτηγος Τρικούπης αποφασίζει ότι η μοναδική λύση είναι η παράδοση στους εχθρούς. Οι προμήθειες έχουν τελειώσει, υπάρχουν απώλειες στον εξοπλισμό, οι στρατιώτες είναι εξαντλημένοι...

Ο γιατρός όμως κρατάει ακόμα το χέρι του κοριτσιού. Ξέρει ότι με την παράδοσή τους κινδυνεύει η ζωή της. Μόνο εγώ γνωρίζω όμως ότι η στιγμή να συναντηθούμε πλησιάζει...

*

Έναν χρόνο μετά, το 1923, συνάπτεται συμφωνία μεταξύ των Ελλήνων και των Τούρκων και γίνεται ανταλλαγή αιχμαλώτων. Το Α' σώμα του στρατού που αιχμαλωτίστηκε βρίσκεται τώρα μαζί με τον Τρικούπη σε καράβι με προορισμό την Ελλάδα.

Είναι άρρωστη εδώ και μία βδομάδα, αλλά αυτός ξέρει ότι θα καταφέρουν να φτάσουν στην Ελλάδα όπου θα μπορέσει να την γιατρέψει. Δε γνωρίζει την ασθένειά της, μόνο ότι έχει ανεβάσει υψηλό πυρετό και έχει χάσει το χρώμα της. Μπορεί να έχει κολλήσει κάποια μόλυνση, μπορεί να έχει ακόμα και ελονοσία. Δεν υπάρχει τρόπος να ξέρει την ασθένειά της, αλλά αν δεν το γνωρίζει αυτός, τότε ποιος το γνωρίζει; Πώς γίνεται να μην μπορεί να τη σώσει; Πώς γίνεται να τα έχουν καταφέρει τόσο καιρό μόνο για να τον αφήσει λίγο πριν το τέλος;

Κανένας όμως δεν μπορεί να θεραπεύσει τη θλίψη ενός παιδιού ούτε τον φόβο και την κούραση που έχει υποστεί όλα αυτά τα χρόνια. Και στο τέλος ο γιατρός ανακαλεί τη στιγμή που την αντίκρισε πρώτη φορά. Ένα κοριτσάκι στην άκρη του δρόμου σε ένα εγκαταλελειμμένο χωριό, μακριά από την οικογένειά του. «Η μικρή Τουρκάλα» την είχε αποκαλέσει και αυτή χάρηκε, όταν το άκουσε, ακόμα κι αν δε μιλούσε ελληνικά και ένα χαμόγελο άστραψε στο πρόσωπό της. Της είχε υποσχεθεί - και την τήρησε την υπόσχεσή του - ότι αυτός θα την προστάτευε και ότι δε χρειαζόταν να φοβάται πια. Και αυτή σαν να τον είχε καταλάβει έγνεψε, τον έπιασε από το χέρι και τον ακολούθησε.

Και η αλήθεια είναι, ότι τώρα που ήρθε η στιγμή δεν αισθάνομαι ούτε σπιθαμή φόβου μέσα της. Δε φοβάται, όταν με αντικρίζει, απλά μου χαμογελά και κλείνει τα μάτια της σα να έχει πέσει σε βαθύ ύπνο. Και την κρατά ο γιατρός σφιχτά με το χέρι του, όπως τον κρατούσε και αυτή με το δικό της...

*

Από μακριά αχνοφαίνεται η στεριά. Η θάλασσα υποχωρεί μπροστά απ' το καράβι σα να το οδηγεί και να το υποδέχεται στην Ελλάδα. Ο γιατρός παρακολουθεί τα κύματα που σκάνε στη στεριά και ένα αίσθημα νοσταλγίας τον πλημμυρίζει. Κι όταν κατεβαίνει απ' το καράβι και στέκεται ξανά πίσω στην πατρίδα του, όλη η θλίψη εξαφανίζεται. Μα το κενό που αισθάνεται απ' τη μικρή Τουρκάλα δεν μπορεί να εξαφανιστεί...

Όταν τους βλέπουν για πρώτη φορά, μοιάζουν σαν σκιές που ξέβρασε το πέλαγος, κουρασμένες, ταλαιπωρημένες. Δέος κυριαρχεί στους Έλληνες όσο παρακολουθούν τις σκιές που πλησιάζουν και όταν καταλαβαίνουν ποιοι στ' αλήθεια είναι, φωνές διακόπτουν τη σιγή της στιγμής. Κάποιοι τρέχουν να τους υποδεχτούν, άλλοι μοιάζουν ακόμα τρομαγμένοι.

- Γύρισε και ο Γιατρός! Γύρισε ο Νίκος ο Αβτζίδης!
- Ξέρετε πού είναι η γυναίκα μου; Πού είναι η Ειρήνη;

Και μόλις ο γιατρός αντικρίσει τη γυναίκα του από μακριά, τα μάτια του θολώνουν από συγκίνηση. Μόνο όταν τα μάτια της συναντάνε τα δικά του και επιτέλους την κρατά στην αγκαλιά του, επιστρέφει σ' ένα όνειρο μακρινό, το οποίο είχε εδώ και πολύ καιρό ξεχάσει.

Μέσα σ' όλη τη χαρά του γυρισμού όμως, παρακολουθώ αυτούς που ψάχνουν μάταια. Αισθάνομαι την ελπίδα τους να μετατρέπεται σε απόγνωση και θλίψη στη σκέψη ότι μπορεί να μην ξαναδούν τους δικούς τους. Και τους ακούω να ρωτάν εδώ κι εκεί: «Μήπως έχετε δει τον τάδε;» και «Ξέρετε αν θα γυρίσει με την επόμενη αποστολή;» και «Πριν λίγο εδώ δεν ήταν;». Και οι περισσότεροι που δε ξέρουν τι να πουν, τους απαντάνε: «Δεν ξέρω» ή «Νομίζω τον είδα πριν λίγο» ή «Μπορεί να γυρίσει με την επόμενη αποστολή».

Έτσι και ο γιατρός, την επόμενη μέρα που καθόταν κοντά στη θάλασσα και παρακολουθούσε τον ήλιο που βασίλευε άκουσε ξαφνικά μια φωνή:

- Συγγνώμη, μπορώ να καθίσω λίγο μαζί σας;

Η γυναίκα κάθισε δίπλα του και τον κοίταξε.

- Δεν μπορώ να φανταστώ τα βάσανα που περάσατε εκεί, είπε κοιτάζοντας μακριά, πέρα απ' τον ορίζοντα. Φοβάμαι για τον γιο μου. Δε γύρισε μαζί σας χθες και ήλπιζα να μπορούσατε να μου πείτε αν τον έχετε δει. Τον λένε Δημήτρη Νικοπολιτίδη.

Η εικόνα του νεαρού στρατιώτη πίσω στο χωριό πριν από έναν χρόνο εμφανίστηκε ξαφνικά μπροστά του.

- Μήπως τον είδατε, πριν φύγατε από την Τουρκία;, τον ρωτάει αυτή.

Για λίγο το σκέφτηκε ο γιατρός. Πώς θα μπορούσε να πει στη μητέρα του νεαρού αγοριού ότι ο γιος της έδωσε τέλος στη ζωή του; Έτσι σκέφτηκε μια ιστορία που θα ήταν για αυτή αληθινή. Ότι με το αγόρι ήταν στο ίδιο κελί αιχμάλωτοι. Ότι σε όλη τη διάρκεια που βρίσκονταν στην Τουρκία μαχόταν γενναία και έκανε την πατρίδα του περήφανη. Ότι μόνο στο τέλος χωρίστηκαν, πριν ανεβεί στο καράβι και ότι του είπε πριν φύγει να μεταφέρει στη μητέρα του ότι θα γυρνούσε σύντομα σπίτι.

Και παρ' όλο που κάτι τέτοιο είναι μεγάλη σύμπτωση για να το πιστέψει κάποιος, η γυναίκα δεν το αμφισβήτησε ούτε για μια στιγμή. Ο γιος της θα επέστρεφε σύντομα – δεν είχε καμία αμφιβολία. Και όπως σηκώθηκε και ευχαρίστησε τον γιατρό, αισθάνθηκα ένα βάρος να φεύγει απ' την πλάτη της και την ελπίδα της να μένει ζωντανή...

Το περίεργο πράγμα με τους ανθρώπους είναι ότι πιστεύουν ότι εγώ αποφασίζω πότε έχει έρθει η ώρα να με ακολουθήσουν. Θεωρούν ότι εγώ αποφασίζω για τη μοίρα τους, χωρίς να γνωρίζουν ότι είναι οι ίδιοι υπεύθυνοι για τις επιλογές που έχουν κάνει στη ζωή τους. Παρ' όλο όμως που δεν ευθύνονται πάντα για τον θάνατό τους, δεν μπορούν να κατηγορήσουν κανέναν για τις πράξεις τους.

Έτσι και ο αρχιστράτηγος του Α' Σώματος του ελληνικού στρατού στη Μικρά Ασία, αντί να ακολουθήσει τους υπόλοιπους στρατιώτες που άφησε στο Αλή Βεράν, θυσιάζοντας τον εαυτό του, υπέκυψε στον φόβο του και αιχμαλωτίστηκε από τον εχθρό. Στο μέλλον πολλοί είναι αυτοί που θα τον θεωρήσουν προδότη για την επιλογή αυτή που έκανε, και παρ' όλο που για πολλά χρόνια δεν ξανασυναντηθήκαμε, όταν τον αντίκρισα για την τελευταία φορά, αισθάνθηκα ξανά τον φόβο του και κατάλαβα πόσο του είχε στοιχήσει αυτός. Γιατί η προσπάθειά του να γλιτώσει τον θάνατο, στέρησε την καθαρή του συνείδησή και μόνο στο τέλος, όταν αναγκάστηκε να με ακολουθήσει, αναγνώρισε τη δειλία, που τόσα χρόνια πριν του στέρησε την αθανασία στη μνήμη των Ελλήνων.

Όσο για τον γιατρό, έζησε ευτυχισμένος την υπόλοιπη ζωή του και όταν ήρθε η στιγμή, σκέφτηκε ξανά το μικρό του μυστικό. Θα έβλεπε ξανά τη μικρή Τουρκάλα και η αλήθεια είναι ότι ούτε φόβο έδειξε στο τέλος ούτε θλίψη. Όπως κι εκείνη τόσα χρόνια πριν, έκλεισε τα μάτια του και με ακολούθησε σαν παλιό φίλο...

Τέτοιες ιστορίες όπως αυτή, τις έχω ζήσει από κοντά... Ποτέ δε θα συνηθίσω τον πόνο και το φόβο του ανθρώπου, τα βλέμματα του τρόμου, τα δάκρυα της θλίψης, τις κραυγές της οδύνης. Κάθε πόλεμος δεν αφήνει το στίγμα του μόνο στην ανθρωπότητα, αλλά ακόμα και σε εμένα, τον θάνατο. Γιατί τα βάσανα που ζει ο άνθρωπος σε εποχές όπως αυτή θα με στοιχειώνουν για πάντα...

Πηγές

- *Η επιστροφή του Αντρέα, Ηλίας Βενέζης*
- <https://www.mixanitouxronou.gr/i-aichmalosia-toy-stratigoy-nikolaoy-trikoypi-to-1922-sto-mikrasiatiko-metopo-ti-toy-apantise-o-kemal/>